

СУБ'ЄКТИВНА СТОРОНА ПОСЯГАННЯ НА ЗАХИСНИКА ТА ПРЕДСТАВНИКА ОСОБИ

SUBJECTIVE ASPECT OF THE ENCROACHMENT ON THE DEFENDER AND THE REPRESENTATIVE OF THE PERSON

Логвинський Г.В., аспірант кафедри кримінального права
Національний університет «Одеська юридична академія»

Стаття присвячена аналізу суб'єктивної сторони посягання на захисника та представника особи. У статті зазначається, що суб'єктивна сторона конкретного кримінально-протиправного діяння включає всі психічні процеси, які характеризують зміст внутрішньої сторони акту злочинної (девіантної) поведінки. Автором зазначається, що з суб'єктивної сторони абсолютна більшість злочинів проти правосуддя, характеризується умисною формою вини у виді прямого умислу. Зазначається, що суб'єктивна сторона злочину за ч. 1 ст. 398 КК України полягає лише у прямому умислі, а згідно з диспозиціями частин 2 та 3 ст. 398 КК України умисел може бути як прямим, так і непрямим. При цьому слід враховувати, що до змісту вини має обов'язково входити усвідомлення винним того, що він: а) застосовує психічне чи фізичне насильство щодо судді, народного засідателя, присяжного, захисника чи представника особи або їх близьких родичів; б) вчиняє злочин у зв'язку з діяльністю цих осіб щодо здійснення правосуддя чи надання правової допомоги. Обґрунтовано, що форма вини при заподіянні захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, визначається прямим умислом, при якому особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання наслідків у вигляді тілесних ушкоджень і бажає їх настання. Встановлено, що мотив може обумовлений не лише правомірною (законною) діяльністю потерпілого, а й не правомірною. Обґрунтовано необхідність зазначення в тексті ст. 398, 400 КК України на те, що така діяльність захисника чи представника має бути правомірною. Крім того, у статті автором робиться висновок, що враховуючи те, що мотив може бути обумовлений не лише правомірною (законною) діяльністю потерпілого, але й невдоволенням такою законною діяльністю, помстою за таку законну діяльність, стосуватися минулої, теперішньої чи майбутньої законної діяльності потерпілого. Тому автором обґрунтовується необхідність зробити вказівку в тексті ст. 398, 400 КК України на те, що така діяльність захисника чи представника має бути правомірною.

Ключові слова: кримінальне право, кримінально-правова характеристика, кримінальне правопорушення, посягання, вбивство, захисник, представник особи.

The article is devoted to the analysis of the subjective side of the encroachment on the defender and the representative of the person. The article states that the subjective side of a particular criminal act includes all mental processes that characterize the content of the inner side of the act of criminal (deviant) behavior. The author notes that from the subjective point of view, the vast majority of crimes against justice are characterized by an intentional form of guilt in the form of direct intent. It is noted that the subjective side of the crime under Part 1 of Art. 398 of the Criminal Code of Ukraine consists only indirect intent, and according to the provisions of parts 2 and 3 of Art. 398 of the Criminal Code of Ukraine intent can be both direct and indirect. It should be borne in mind that the content of the guilt must include the perpetrator's awareness that he: a) uses mental or physical violence against a judge, lay judge, juror, defense counsel, or representative of a person or their close relatives; b) commits a crime in connection with the activities of these persons in the administration of justice or the provision of legal assistance. It is substantiated that the form of guilt in inflicting light, medium, or serious bodily injuries on a defense counsel or a representative of a person or their close relatives in connection with legal assistance activities is determined by direct intent, in which a person is aware of the socially dangerous nature of his action, involves the onset of consequences in the form of bodily harm and desires their occurrence. It is established that the motive may be due not only to the lawful (lawful) activity of the victim but also not lawful. The necessity of indication in the text of Art. 398, 400 of the Criminal Code of Ukraine that such activity of the defender or the representative has to be lawful. In addition, the author concludes that given that the motive may be due not only to lawful (legal) activities of the victim, but also dissatisfaction with such legal activities, revenge for such legal activities, to relate to past, present, or future legal activities of the victim. Therefore, the author substantiates the need to make an indication in the text of Art. 398, 400 of the Criminal Code of Ukraine that such activity of the defender or the representative has to be lawful.

Key words: criminal law, criminal law characteristics, criminal offense, encroachment, murder, defense counsel, representative of a person.

Суб'єктивна сторона конкретного (реального) злочинного діяння включає всі психічні процеси, які характеризують зміст внутрішньої сторони акту злочинної (девіантної) поведінки.

З суб'єктивної сторони абсолютна більшість злочинів проти правосуддя, характеризується умисною формою вини у виді прямого умислу.

Тому необхідно вирішити питання щодо встановлення особливостей умислу в злочинах із формальним і матеріальним складами. У формулюванні другої ознаки інтелектуального моменту умисної форми вини (випереджувальне відображення у вигляді передбачення настання суспільно небезпечних наслідків) ми вбачаємо певну неточність. Така ознака може мати місце лише у злочинах з матеріальним складом. Зазначається, що доведення факту бажання вчинення діяння у злочинах із формальним складом є зайвим [1, с. 61]. При цьому в межах такої законодавчої конструкції злочини з формальним складом залишаються поза ознакою передбачення суб'єктом злочину настання суспільно небезпечних наслідків. Разом з тим, щодо досліджуваних складів кримінальних правопорушень, описаних у ч. 2,3 ст. 398, 399, 400 КК України та які

є матеріальними, у науці кримінального права висловлюються різні точки зору щодо виду вини.

Щодо складів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 398 КК України, якою передбачено кримінальну відповідальність за погрозу або насильство щодо захисника та/чи представника, тобто щодо так званих спеціальних потерпілих, науковці, як правило, зазначають що вина в них виступає у виді прямого умислу. Так, наприклад, зазначається, що суб'єктивна сторона злочину, передбаченого ст. 398 КК України, характеризується прямим умислом. Обов'язковою ознакою умислу винного є усвідомлення ним соціального статусу потерпілого, а також зв'язку дій винного з діяльністю потерпілого, пов'язаною з наданням ним або його близьким родичем правової допомоги.

Л.Д. Гаухман зауважував, що суб'єктивна сторона двооб'єктних насильницьких злочинів з формальними складами завжди характеризується лише прямим умислом [2, с. 21]. Крім того, на думку Л.Д. Гаухмана, саме прямим умислом характеризується психічне ставлення винного до вчиненого у тих двооб'єктних злочинах з матеріальним складом, при описі яких у диспозиції норми як елемент об'єктивної сторони зазначені лише наслідки (наприклад,

тяжке тілесне ушкодження) або передбачається елемент, який охоплює одночасно і дію, і наслідок (наприклад, вбивство) [2, с. 21].

Підхід науковців аналогічний у випадку інших складів кримінальних правопорушень, щодо погроз або насильства відносно спеціальних потерпілих [3; 4]. Суб'єктивна сторона посягання на спеціального потерпілого характеризується наявністю у винного тільки прямого умислу, тобто він усвідомлює суспільно небезпечний характер своїх дій, спрямованих на позбавлення життя таких потерпілих, тобто судді та інших осіб, які беруть участь у здійсненні правосуддя, а також їх близьких, передбачає можливість заповідання смерті і бажає цього, протидіючи тим самим законній діяльності названих осіб [5, с. 141].

Суб'єктивна сторона злочину за ч. 1 ст. 398 КК України полягає лише у прямому умислі, а згідно з диспозиціями частин 2 та 3 ст. 398 КК України умисел може бути як прямим, так і непрямым. При цьому слід враховувати, що до змісту вини має обов'язково входити усвідомлення винним того, що він: а) застосовує психічне чи фізичне насильство щодо судді, народного засідателя, присяжного, захисника чи представника особи або їх близьких родичів; б) вчиняє злочин у зв'язку з діяльністю цих осіб щодо здійснення правосуддя чи надання правової допомоги. Таким чином, якщо умисел винного був спрямований на застосування насильства щодо потерпілого, але внаслідок припущеної помилки злочин фактично вчиняється щодо особи, яка не належить до числа потерпілих (так звана "помилка в об'єкті"), вчинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 15 КК України та за відповідною частиною ст. 377 КК України (ст. 398 КК України) [6, с. 53]. Деякі автори вважають, що такі посягання можуть бути вчинені також з непрямым умислом. Однак наявність спеціальної мети при такому посяганні на життя потерпілого виключає можливість наявності непрямого умислу.

Стосовно злочинів, які виявляються у посяганні на життя так званих спеціальних потерпілих (ст. 400 КК України), деякі науковці зазначають, що вони вчиняються лише з прямим умислом [8, с. 397].

Суб'єктивна сторона посягання на життя у разі замаху на вбивство – лише прямий умисел, а у разі закінченого вбивства як прямий, так і непрямий умисел, бо винний може вчиняти цей злочин не лише з метою протидії законній діяльності потерпілого, а й з мотивів помсти за неї, коли смерть останнього є наслідком, настання якого особа хоча і не бажала, але свідомо припускала. До змісту умислу має обов'язково входити усвідомлення винним того, що він: а) посягає на життя потерпілого, зазначеного у ст. 379 або ст. 400 КК України; б) вчиняє посягання у зв'язку з діяльністю цих осіб щодо здійснення правосуддя чи надання правової допомоги. Отже, якщо такий умисел хоча й був спрямований на позбавлення життя відповідного потерпілого, але через припущену помилку посягання було здійснене на життя особи, яка не належить

до числа потерпілих, зазначених у ст. 379 чи ст. 400 КК України (так звана "помилка в об'єкті"), вчинене слід кваліфікувати за ч. 2 ст. 15 КК України та ст. 379 або ст. 400 КК України. Якщо потерпілому було заподіяно смерть з необережності, вчинене слід кваліфікувати не як злочин проти правосуддя, а як злочин проти життя особи за ст. 119 КК України [6, с. 64].

Л.Д. Гаухман зазначав, що мотив злочину – це спонукальний стимул, джерело активності людини [10, с. 166]. Під мотивом злочину прийнято розуміти усвідомлене спонукання, яким керувалося обличчя під час проведення злочину. Інакше кажучи, це джерело дії, його внутрішня рушійна сила, обумовлені потребами та інтересами спонукання, які викликають у особи рішучість вчинити злочин. При цьому потреби людини слід розглядати як все те, що необхідно для нормальної життєдіяльності людини, але чим він в даний час не володіє [11, с. 4].

Мотив є рушійною силою людської поведінки, в тому числі і злочинного. Саме мотив призводить до постановки мети, будучи основною спонукальною причиною [12, с. 38].

Л.М. Палюх сформульовано пропозиції до ст. ст. 377–379, 398–400 КК України щодо формулювання мотивів, мети у диспозиціях відповідних норм, щоб вирішити питання щодо співвідношення норм про втручання в діяльність, з одного боку, і норм про погрозу, насильство, умисне знищення чи пошкодження майна, посягання на життя спеціальних потерпілих [8]. Але, на нашу думку, доцільно було б запропонувати такі зміни у вигляді нової редакції ст. ст. 377–379, 398–400 КК України.

Форма вини при заповіданні захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, визначається прямим умислом, при якому особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання наслідків у вигляді тілесних ушкоджень і бажає їх настання. [13].

Таким чином, форма вини при заповіданні захиснику чи представнику особи або їх близьким родичам легких, середньої тяжкості або тяжких тілесних ушкоджень у зв'язку з діяльністю, пов'язаною з наданням правової допомоги, визначається прямим умислом, при якому особа усвідомлює суспільно небезпечний характер свого діяння, передбачає настання наслідків у вигляді тілесних ушкоджень і бажає їх настання. Мотивом злочинів, що посягають на діяльність захисника чи представника особи, пов'язану з наданням правової допомоги, слід визнавати невдоволення законною діяльністю зазначених осіб. Встановлено, що мотив може обумовлений не лише правомірною (законною) діяльністю потерпілого, а й не правомірною. Обґрунтовано необхідність зазначення в тексті ст. 398, 400 КК України на те, що така діяльність захисника чи представника має бути правомірною.

ЛІТЕРАТУРА

1. Кораблева С. Ю. Вина как уголовно-правовая категория и ее влияние на квалификацию преступлений: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.08. Москва, 2013. 212 с.
2. Гаухман Л.Д. Насилие как средство совершения преступления. Москва: Юрид наука, 1974. 167 с.
3. Кондратов В. Г. Кримінальна відповідальність за посягання на життя та здоров'я працівника правоохоронних органів згідно з нормами сучасного кримінального права окремих держав романо-германської правової сім'ї. Правовий часопис. 2020. № 3 (72). С. 162-168.
4. Антонов С.В. Кримінальна відповідальність за посягання на діяльність службової особи чи громадянина, який виконує громадський обов'язок (ст. 350, 352 КК України). Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київський національний університет внутрішніх справ. Київ, 2010. 22 с.
5. Спектор Л.А. Посягательство на жизнь лица, осуществляющего правосудие. Пробелы в российском законодательстве. 2011. №1. URL: <https://cyberleninka.ru/article/n/posyagatelstvo-na-zhizn-litsa-osuschestvlyayuschego-pravosudie> (дата обращения: 12.07.2021).
6. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. за заг. ред. проф. В.І. Борисова, проф. В.І. Тютюгіна. Харків: Нац.юрід. акад. України, 2011. 155 с.
7. Уголовное право. Особенная часть / Под ред. И.Я.Козаченко, З.А.Незнамовой и Г.П.Новоселова. Москва, 1998. 624 с.
8. Палюх Л.М. Кримінальна відповідальність за злочини проти правосуддя: монографія. Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2020. 744 с.
9. Злочини проти правосуддя: навч. посіб. за заг. ред. проф. В.І. Борисова, проф. В.І. Тютюгіна. Харків: Нац.юрід. акад. України, 2011. 155 с.

10. Гаухман Л. Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика. 3-е изд., перераб. и доп. Москва: Центр ЮриИнфоР, 2005. 457 с.
11. Печников, Н.П. Мотив и цели, их значение в уголовном праве России : курс лекций. Тамбов : Изд-во Тамб. гос. техн. ун-та, 2009. 64 с.
12. Филиппов А.Р. Уголовно-правовая и криминологическая характеристика насильственных преступлений, совершаемых несовершеннолетними членами смешанных организованных преступных групп 254с. URL: https://kantiana-old.kantiana.ru/upload/iblock/897/Dissertatsiya_Filipov_A.R..pdf (дата обращения: 12.07.2021).
13. Міщук І.П. Кримінально-правова охорона життя та здоров'я захисника чи представника особи [Текст] : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08.; Нац. акад. внутр. справ. К., 2012. 20 с.